

OPBOUW



weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

J. Keuning / Culemborg

GOED IS HET LEVEN (4)

— Ruth 3:5-18 —

Een pikant verhaal. Nog pikanter dan uit de meeste vertalingen blijkt. Want door middel van een stuk of wat dubbelzinnigheden wordt op z'n minst gesuggereerd dat Ruth, nadat ze zich heeft opgemaakt, in het donker van de dorsvloer lang-uit naast Boaz gaat liggen op het moment dat hij – een beetje aangeschoten misschien en slapend – het minste verweer heeft en dat ze dan, als hij wakker schrikt en vraagt, wat dat in vredesnaam heeft te betekenen, tegen hem zegt: sla je jas eens om me heen. Met andere woorden: neem me maar.

Het verhaal dus van een vrouw die zo vulgair als het maar kan een man aan de haak ziet te slaan.

Maar dan moet je wel heenlezen over de woorden waarmee Ruth haar verzoek motiveert. Ze zegt n.l.: want jij bent de lossen. Dat is dus niet de man, die ze voor zichzelf zoekt. Maar de man die ze voor de overleden Machlon zoekt: Boaz moet er nu voor zorgen dat Machlon toch nog een kind krijgt.

Dáárom gooit Ruth zich in de armen van Boaz, zo drastisch als ze maar kan: ze zoekt zichzelf niet. Ze is trouw aan Machlon. Daarom geeft ze zich restloos aan Boaz.

En Boaz heeft dat onmiddellijk door. Hij begrijpt haar motieven. En maakt dus geen misbruik van de situatie. Foetert haar ook niet uit. Maar zegt: ik zal graag doen wat je vraagt, ik zal met je trouwen. Want: je bent een deugdzame vrouw.

De mensen in Bethlehem – stel dat ze het wisten van dat nachtelijk bezoek – zouden zeggen: hoe haalt ze het in haar hoofd? En hadden ze geen gelijk?

Maar Boaz zegt: je bent een deugdzame vrouw, – dat heb ik vannacht nog eens weer goed gemerkt.

Zou Ruth niet gedacht hebben: en jij bent een deugdzame man? Zo kende ik je ook al van het korenveld, waar ik aren raapte, en waar jij je oog op me hebt geslagen. Daarom heb ik het ook gewaagd. Daarom was ik ook niet bang en heb me restloos aan je toevertrouwd. Ik kon toch op je rekenen.

Ja, ze kan op Boaz rekenen. Hij zal, zo gauw het dag is, de zaak wel regelen. Dus moet ze maar op de dorsvloer bij Boaz blijven.

Dát kan natuurlijk helemaal niet. Maar het kan blijkbaar toch. Het kan blijkbaar toch bij die twee, die elkaar ontmoet hebben bij Jahwe en die zich aan elkaar toevertrouwen voor het aangezicht van Jahwe. De God, die hen doorgrondt en kent, die weet van hun zitten en opstaan, die hun gaan en hun liggen onderzoekt, die met al hun wegen vertrouwd

is en die, als de duisternis om hen is, de nacht nog doet lichten als de dag. Zó houdt Hij hen omgeven.

Is het een wonder dat Naomi, als ze het hele verhaal hoort, tegen Ruth zegt: wacht nu maar rustig af, – die man zal er verder wel voor zorgen. En daarin klinkt tegelijk mee haar vertrouwen in Jahwe: *Hij* zal niet rusten voordat *Hij* deze zaak tot een goed einde heeft gebracht. Want *Hij* heeft zijn goedertierenheid niet onttrokken aan de levenden noch aan de doden. Ga maar rustig slapen, Ruth, zegt ze. Ga maar slapen zonder zorgen. Hij, Jahwe doet je rusten tot de morgen en wonen in een veilig huis.

Of Ruth haar doel niet op een andere, betere, manier had kunnen bereiken? Misschien wel.

Maar waar blijf je met je aanmerkingen als je dat ene hebt gezien: dat ze haar toevlucht nam onder de vleugels van Jahwe?

Wie vraagt dan nog of ze het niet anders had moeten doen?

God vraagt dat niet. God maakt haar zó tot de moeder van Obed, van David, van Jezus Christus.

Of het dan niet riskant was op z'n minst?

Natuurlijk was het riskant. Het is uiterst riskant, als je tenminste overgeleverd bent aan de mensen, of aan één mens, of aan jezelf.

Maar als je schuilt bij Jahwe? Heeft Hij niet gezegd, dat je nooit tevergeefs hoopt op Hem?

Ruth, 's nachts op de dorsvloer bij Boaz, – dat is dus toch geen pikant verhaal. Maar het evangelie van God. Want ze ging op de weg waarop ze zich door de God van Israël geroepen wist. En ze wist niet waar ze uit zou komen: Boaz was ook maar een mens en zij was ook maar een vrouw.

Ja, maar ze vertrouwt zich onbevreesd toe aan Jahwe en laat zich dan ook niet meer tegenhouden, door de mensen niet.

En door alles wat in haar zelf leeft ook niet. Maar ze gaat onbekommerd lopen op Gods weg, die goed is. Zelfs al is dat de weg die haar in de nacht naar de dorsvloer leidt, naar Boaz.

Riskant?

Maar dat is nu juist het evangelie: hoe kan dit nu riskant zijn?

*Want God houdt haar geheel omgeven
en leidt haar op de weg ten leven.*

IN DIT NUMMER

- | | |
|--|---|
| 1 <i>Ds J. Keuning,</i>
Goed is het leven (4) | 4 <i>Drs P. J. van Kampen,</i>
De antroposofie (4) |
| 2 <i>Ds G. Janssen,</i>
Het letterlijk verstaan van
de Schrift | 6 <i>H. Algra,</i>
Had ik dat maar geweten |
| 3 <i>Joop Klein,</i>
Nieuwjaarslied (Liedboek) | 6 <i>W. Paans-de Haan,</i>
Nieuwjaar (gedicht) |
| 4 <i>D. W. L. Milo,</i>
Deze dag | 7 <i>Drs P. J. van Kampen,</i>
Boekbesprekingen |
| | 7 Redactie ontving |

Het letterlijk verstaan van de Schrift

Er is de laatste tijd in orthodoxe kring weer enige strijd ontstaan over het letterlijk opvatten en verstaan van de Heilige Schrift. Die strijd is op zichzelf niet nieuw. Zij is al zo oud als er over het verstaan van de Schrift is gehandeld en dat is al bijna twee duizend jaar het geval. Soms lijkt het er op dat deze strijd wat is geluwd, dan echter leeft hij plotseling met meer of minder felheid weer op. Wie herinnert zich niet de affaire rondom de figuur van Dr J. G. Geelkerken, waarin de letterlijke opvatting van het begin van Genesis zo'n grote rol speelde, en de Synode van Assen de letterlijke opvatting van Gen. 2 en 3 als de alleen schriftuurlijke heeft geijkt. Maar ook nu, een vijftig jaar later is de strijd om de letterlijke opvatting van de Schrift weer opgeleefd, zie ik het wel grotendeels door de invloed van de rijk vloeiende stroom lectuur van Angelsaksische oorsprong, die zich heftig verzet tegen het evolutionisme en ook via allerlei Evangelicals tot ons komt. Men spreekt hier wel van fundamentalisme, een eveneens uit Amerika stammende stroming. Het maandblad voor Evangelie en Cultuur 'Credo', een uitgave van de Stichting Confessioneel Beraad, wijdde aan het 'fundamentalisme' een afzonderlijk nummer (nov. '81). Daarin schreef de hoogleraar in het Oude Testament aan de Theologische Hogeschool te Apeldoorn een artikel 'Doet het fundamentalisme recht aan de Heilige Schrift?', waarin hij breed ingaat op de kwestie van het letterlijk verstaan van de Schrift, dat we volgens Oosterhoff vaak bij 'fundamentalisten' aantreffen. Hij spreekt zelfs van een zeer letterlijk verstaan. Nu laat ik de kwestie van het fundamentalisme graag rusten. Het is een nogal complex verschijnsel, waarover van de zijde van de moderne of door moderne gedachten geïnfecteerde theologie vaak nogal meewarig het hoofd wordt geschud, maar dat voor wat de strijd tegen het ongeloof betreft zeker aan de goede kant staat. Natuurlijk neemt dat niet weg dat we verstandig doen het desondanks kritisch te bezien op de deugdelijkheid van zijn argumentatie en gehele strijdmethode, want liefde maakt niet blind! Maar zoals gezegd, om het fundamentalisme zelf gaat het me nu niet, maar om de ook daar te vinden vaak letterlijke opvatting van de Schrift, ook dan wanneer een andere opvatting en uitlegging meer voor de hand ligt. In de Seminarie-



Mededelingen van mei '81 doet drs. A. Keizer een nogal felle aanval op prof. Oosterhoff waarbij ook het letterlijk verstaan van de Schrift ter sprake komt. Uw artikel, zo schrijft hij aan het adres van de hoogleraar, „wekt de indruk bij de lezer, die wel weet dat de Schrift niet altijd letterlijk spreekt, dat bedoelde broeders (bedoeld zijn de zogenaamde 'fundamentalisten', G.J.) zo onverstandig zijn alles wat in de Schrift staat letterlijk te nemen. De lezer weet niet dat zij dat niet doen. Deze broeders doen alleen wat christenen van alle tijden hebben gedaan, namelijk wat op goede gronden in de Schrift letterlijk moet worden verstaan ook letterlijk nemen, maar wat figuurlijk is bedoeld figuurlijk laten. De Schrift wijst de gelovige onderzoekers zelf daarbij de weg”.

Ik ben het met de laatste opmerking geheel eens: De Schrift wijst de gelovige onderzoeker zelf daarbij de weg, inderdaad, maar dit houdt nog niet in dat de gelovige onderzoeker altijd voldoende naar de Schrift zelf luistert en zich in onbevangelezen de weg laat wijzen. Hij kan in zijn lezen van de Schrift in dit opzicht tekort schieten, falen. Dit lijkt me een onweersprekelijk feit. Het tekort ligt daarbij dan niet aan de Schrift, maar aan de onderzoeker. Het is dan ook nu eenmaal een feit dat van de zijde van hen, die zich gelovig met de Schrift willen bezig houden, meermalen verschil van mening is over de vraag waar de Schrift letterlijk of figuurlijk dient te worden verstaan. We kunnen ook zeggen: zelf wil worden verstaan. Voorbeelden zijn gemakkelijk te noemen. Ik denk hier vooral aan het letterlijk verstaan van profetieën uit het Oude Testament van de zijde van de chiliasten, maar ook van hen, die ook verder menen uit de Schrift een reportage te kunnen lezen van toekomstige gebeurtenissen, en wel heel ver gaan in het bepalen van de eindtijd. Profetieën, die slaan op wat er bij de terugkeer uit de ballingschap zal gebeuren en tegelijk van eschatologische strekking zijn, worden dan ook voor wat het wereldeinde betreft, daarbij letterlijk opgevat: Jeruzalem is en



pastorale notities

DISCRIMINATIE

Christenen zijn belijdende mensen. Als het goed is. Dat wil zeggen dat wij in deze wereld staan en zeggen: ik weet zeker, ik geloof, ik ben ervan overtuigd en ik roep een ieder op net als ik zich zelf over te geven aan Jezus Christus als de enige Heiland.
Dat valt niet erg goed in het moderne denken. Men ervaart dit als arrogantie. Men zegt dat het aanmatigend is te beweren dat je de waarheid kent. En men zegt dat het indoctrinatie is te beweren dat een ieder zich aan deze waarheid moet overgeven. Ja dat het zelfs discriminatie is als je zegt dat je de enige waarheid kent.
Wat moeten we daarmee? Moeten we een toontje lager zingen? Nu, het antwoord daarop is ja en nee.
Het is goed heel wat tonen lager te zingen als het gaat over de praktijk van kerk en christendom. De bijna 2000 jaar oude geschiedenis is óók – niet alleen – maar óók een geschiedenis vol dwalingen en ook wel vol ontzaglijke boosheid en ongerechtigheid. De kruistochten waren afschuwelijk slecht. Luther tegenover de Joden is een afschuwelijke zaak. Calvijn tegenover de heksen niet minder. Zo is er een lange en bange lijst te maken.

Het is ook goed tonen lager te zingen als het gaat over de praktijk van eigen leven van elke dag. Want hoe vaak moeten we ons niet schamen. Hoe zeer zijn onze beste werken met zondè bevuurd. Maar vanuit de barheid en boosheid van ons eigen bestaan en vanuit het leven van kerk en christendom moeten we toch vastberaden spreken, belijden. Omdat we geloven. Want dit is belijden: hoewel we tot alle boosheid geneigd zijn en van nature tot geen goed in staat, tóch zijn we vrij van schuld en straf om Jezus' wil. We weten zeker, onverwoestbaar zeker, dat God God is, dat Hij alléén God is en dat Hij een reddend God is. En dat we daarom op Hem aankunnen. In dat „hoewel – en toch” moeten we nooit een toontje lager zingen. Dit kunnen we nooit opgeven. Daarover mogen en moeten we spreken op een verhoogde toon. Als deze verhoogde toon zou verdwijnen dan zou het lied op het Lam verstommen. En dat mag niet. De smaadheid dat we de indruk maken arrogant te zijn, dienen we stil op ons te nemen. Het hoort bij ons vreemdeling-zijn, zegt de apostel Petrus.
Discriminatie dient ver van ons te zijn. Op alle terrein. Maar nóóit moeten we ophouden verantwoording te doen van de hoop die in ons is. Het is geen discriminatie te zeggen dat Jezus Christus alleen dé weg is. Het is geen arrogantie te zeggen dat Hij alleen dé waarheid is. En het is geen indoctrinatie te belijden dat Hij en Hij alleen hét leven is.

H. Amelink, Aalten

blijft de hoofdstad van Palestina en zo wordt de crisis in het Midden-Oosten rondom het huidige Palestina en Jeruzalem voorspeld geacht in Zach. 12 en Luc. 21:24! De laatst genoemde tekst wordt geacht vervuld te zijn in het jaar 1967. Een dergelijk letterlijke opvatting van de profetie komt voor in onze eigen kring! De zaak ligt niet zo eenvoudig als br. A. Keizer voorstelt. Daarom doen we er goed aan er op te wijzen dat voor wat het letterlijk verstaan of 'figuurlijk' opvatten van bepaalde Schriftgedeelten betreft wij ons door de Schrift zelf de weg moeten laten wijzen en ons er voor moeten wachten met vooroordeel de Schrift te lezen of ons ook door de resultaten van de wetenschap te laten beïnvloeden. MAAR DIT GELDT DAN NAAR TWEE KANTEN.

Drs GKeizer wijst er in zijn artikel aan het adres van prof. Oosterhoff op dat het opdringen van het evolutiegeloof ook veel exegeten is gaan imponeren. Ik geloof dat hij dat terecht doet. De opvatting van de dagen in Gen. 1 als tijdperken van zeer lange duur, zoals we dat bij

Kuyper en Bavinck vinden is niet te danken aan pure exegese van Gen. 1, maar dankt duidelijk haar ontstaan aan wat de wetenschap ons heeft gemeend te kunnen onthullen over de ouderdom van de aarde. De exegese van dagen als tijdperken bedoelt duidelijk voor de resultaten van die wetenschap ruimte te scheppen, hoewel direct met nadruk moet worden gezegd dat bedoelde auteurs daarmee op geen enkele wijze het evolutiegeloof in het gevele wilden komen. Zij hebben dat beiden diepgaand bestreden. Maar dit neemt niet weg dat de opvatting van de dagen van Gen. 1 als tijdperken duidelijk is ingegeven door niet zuiver exegetische motieven. Het is zo ook mogelijk dat men bij de exegese uitgaat van of zich laat bevooroordeelen door het evolutiegeloof zelf en door resultaten, die het evolutionisme zegt te hebben behaald. Dit is niet alleen mogelijk, maar gebeurt ook veelvuldig. Het mes snijdt echter ook naar de andere kant, want er is niet alleen het evolutionisme, maar ook het creationisme. Daarmee bedoel ik nu een bepaalde wetenschap, die uitgaat van de schepping door God als geloofsvooroor-

deel, maar daarvan uitgaande ook een bepaalde wetenschappelijke theorie ontwikkeld heeft over de ouderdom der aarde, over het catastrofale ontstaan van de aardlagen enz. Hierbij wordt gesproken over het wetenschappelijk scheppingsmodel, waarvan dr W. J. Ouwenel in zijn pas verschenen boek 'De schepping in 't geding' verklaart dat het op zich niets met religie heeft te maken maar puur een kwestie is van wetenschappelijke gegevens en argumenten, hoewel hij er aan toevoegt dat het wetenschappelijk scheppingsmodel evenmin absoluut te bewijzen valt als het evolutiemodel. Hij verwerpt echter de geologische tijdvakken en de biologische evolutie op wetenschappelijke gronden en heeft „ontdekt – en dat is mooi meegenomen! – dat” hij „ook alleen dáárdor het bijbelse scheppingsbegrip recht kan laten weder- varen”, pag. 117/8, 121/22. Bij het laatste noemt hij dan ook uitdrukkelijk de scheppingsweek, zoals hij elders de nadruk legt op de dagen van Gen. 1 als werkelijke dagen.

Waar nu op te wijzen valt is dat de exegese zich door dit wetenschappelijk scheppingsmodel en de resultaten van dit wetenschappelijke creationisme ook niet heeft te laten leiden noch te beïnvloeden, want dan laat zij zich evenmin leiden door de Schrift zelf. Ook van de wetenschap der creationisten geldt dat zij als elke menselijke wetenschap feilbaar is en niet mag heersen over de Schrift en haar uitlegging.

Ik geloof dat er reden voor is om dit met enige nadruk te zeggen. Want we zijn het er allen wel over eens, dat de Bijbel geen handboek is voor de wetenschap, ook niet voor die van de natuurkunde, hoewel het licht dat hij geeft ook daarover straalt en daarvoor van betekenis is. Terecht zegt dr Ouwenel m.i. dat de Bijbel wel een onfeilbaar leerboek is over de grondvragen ook van de natuur- en geschiedwetenschap; al geef ik toe dat het woord 'grondvragen' niet scherp belijnd is. Maar ik vind in zijn en anderer uitleggingen daarnaast toch een sterke nadruk gelegd op de in de Bijbel verhaalde feiten, die in verband staan met de natuur en op de betrouwbaarheid van die feiten, een nadruk die bij mij de indruk wekt dat men zo een steun meent te vinden tégen het evolutionisme en vóór de wetenschap van de creationisten. Natuurlijk geeft men daarbij toe dat de Bijbel geen wetenschappelijk doel voert maar geloofsuitspraken geeft, spreekt in geloofstaal. De sprong naar de wetenschappelijke interpretatie is echter vaak niet zo groot en kan althans al te gemakkelijk worden gedaan. En dit kan wreken als een boemerang op de exegese zelf. Daarin dringt dan gemakkelijk een uit de natuurwetenschap geboren vooroordeel binnen, die de zuivere 'geloofsexegese' beïnvloedt en de eigenlijke bedoeling van de Schrift – de scopus – schuil laat

gaan achter de wetenschappelijke interesse. Het omgekeerde van de door het evolutionisme beïnvloede exegese wat de resultaten betreft, maar principieel is er dan geen verschil in de methode van exegese: De Schrift zelf komt niet – voldoende – aan het woord. Ik denk hier om een voorbeeld te noemen aan de kwestie van de omvang van de zondvloed. Wat is het belang van deze kwestie? Gaat het daar bij hen, die opkomen voor de wereldwijde omvang ervan om een zuiver exegetische kwestie of ook om de theologische kwestie van de grootheid van Gods toon, óf om zo steun te kunnen geven aan de natuurwetenschappelijke stelling van de creationisten dat de aardlagen katastrofaal zijn ontstaan, n.l. door of in verband met de zondvloed? Over die stelling zelf spreek ik niet, ik ben geen natuurkundige en weet van geologie niets af, misschien is die stelling uit wetenschappelijk oogpunt wel bijzonder waarschijnlijk. Maar de kwestie is nu of dit de exegese van de betrokken Schriftplaatsen mag beïnvloeden. In elk geval geeft de Bijbel zelf ons geen enkele aanleiding om hierover een oordeel te hebben, het gaat hem hier om een heel andere zaak.

Natuurlijk ligt het duidelijk wanneer we spreken over de feiten uit de heilshistorie, over de heilsfeiten, die de grondslag van ons heil vormen en waarin Gods beloften hun vaste grond vinden. Over die heilsfeiten spreekt de belijdenis der kerk daarom ook nadrukkelijk. Want wat is een christen nodig te geloven? vraagt de Heidelbergse Catechismus en hij antwoordt: Al wat ons in het Evangelie belóofd wordt en dan geeft hij de apostolische geloofsbelijdenis weer, die ons de voornaamste feiten waarin ons heil verankerd ligt met name noemt. De Bijbel is wezenlijk niet geïnteresseerd in zaken van natuurkundige of historische aard, maar in God en zijn heil voor ons zondaren¹⁾. Hij spreidt in verband daarmee zijn licht wel uit over verschillende vragen, die ook voor de natuurkunde van belang zijn als ook voor andere wetenschappen, maar de tendens van zijn spreken is gericht op God en zijn heil. Alle in de Schrift verhaalde feiten staan dáármee in betrekking en dat is voor de exegese het enige wettige vooroordeel. De problemen van de wetenschap moeten ons daarbij niet hinderen of bepalen, ook niet bij de vraag of en waar de Schrift letterlijk dan wel 'figuurlijk' spreekt. Ook een christelijke natuurwetenschap – welke trouwens? – moet daarbij thuis blijven, feilbaar als ze tenslotte is als elke wetenschap en van zeer beperkte mogelijkheden. De Schrift spoort ons wel aan – als we er de gaven en de mogelijkheden voor hebben – tot allerlei wetenschappelijke arbeid, maar laat zich daarvan nimmer afhankelijk maken of in haar exegese bepalen. Samen zo in het geloof staan op de bodem van

de Schrift alleen kunnen we wellicht ook onbevange met elkaar discussiëren vanuit de Schrift zelf wanneer we in bepaalde gevallen eens verschillen over de vraag of een bepaald Schriftgedeelte letter-

lijk of ook 'figuurlijk' moet worden verstaan.

¹⁾ Men leze in dit verband eens de inleiding van Calvijn van zijn verklaring van het boek Genesis en die verklaring zelf.

nieuwjaarslied

Melodie: „O Jesu Christe, wahres Licht”,
(Liedboek voor de kerken – 168)

1. O God, schep vreugde in ons lied
dat U als Koning hulde biedt.
Maak onze zegewensen waar
door uw genade in 't nieuwe jaar.
2. Geen mens, van welke rang of stand,
kan leven zonder 's Heren hand.
U wilt dat ieder wordt gered:
dus klinkt voor allen ons gebed. 1 Tim. 2 : 1-4
3. Wij bidden dat de overheid
bevordert tucht en eerbaarheid
en 't hoge ambt, door U verleend,
met wijsheid en gezag bekleedt,
4. dat zij de goede trouw beloont,
de kwade zich een wreekster toont,
dat Christus' kerk, gerust en stil,
de Heer kan dienen naar zijn wil. Rom. 13 : 3, 4
1 Tim. 2 : 2
5. Wij bidden dat de burgerij
de overheid gehoorzaam zij,
opdat er orde heerst en rust,
gerechtigheid de vrede kust. Ps. 85 : 11, 12
6. Voor Christus' kerk klinkt ons gebed:
dat Hij die haar van zonden redt,
haar Hoofd dat in de hemel leeft,
op aard gezonde leden heeft, Ef. 4 : 15
7. dat ieder hier het zijne doet,
elkaar tot hand, elkaar tot voet,
dat Christus' lichaam rijpen mag
tot volle wasdom op zijn dag. Ef. 4 : 16
Ef. 4 : 13
8. Maak hem die 't woord brengt van de Heer,
ons voorgaat in de rechte leer,
maak elk die hier een ambt bekleedt
tot alle woord en werk gereed, Ef. 6 : 18-20
9. opdat hij, door uw Geest verlicht,
getrouw zijn ambtswerkt hier verricht
en ons met ijver leiden zal,
in goede weide weiden zal.
10. Heer, hoor wat uw gemeente vraagt:
maak ons een volk dat U behaagt,
een heilig volk, een heilige stad,
zoals U haar voor ogen had. 1 Petr. 2 : 9
Titus 2 : 14
11. Omdat U zelf uw kudde leidt,
wensen wij met vrijmoedigheid
elkaar Gods zegen voor dit jaar,
want uw genade maakt het waar! 2 Cor. 1 : 20

1981

Joop Klein,
vrij naar Johannes Zwick - 1537

D. W. L. MILO / DALMALLY

DEZE DAG

De eerste dag van een nieuw jaar is een bijzondere dag. Een dag, die voorbeeldig is voor alle andere dagen van het jaar. Omdat hij ons een nieuw begin biedt.

In het kerkelijke jaar – dat overigens een menselijke uitvinding is, ondanks de allerbeste bedoelingen – is de eerste dag een stukje menselijke afspraak; niet eens gebaseerd op de Schrift of op de historie. Maar het zónnejaar, dat vast staat op Gods beloften aan Noach, is een zuiver Godsgeschenk. Op zo'n eerste dag zouden we met Luther mogen zingen: dit is de dag die God ons schenkt. Al ging het Luther toevallig niet om de nieuwjaarsdag. En met David zouden we willen zingen: dit is de dag, de roem der dagen. Al zal ook deze dichter wel iets anders hebben bedoeld.

Maar we krijgen een nieuw begin, na alles wat fout is gegaan. Of ook een nieuwe mogelijkheid om betere vruchten-van-dankbaarheid voort te brengen. In vele dingen die ons uit de hand liepen geeft de Heere ons vaak een nieuwe mogelijkheid, een nieuw begin. Die dag is *vandaag*. Een dag kan ondergaan in tranen – maar de nieuwe dag begint met gejuich.

—o—

De bewoners van Voor-Indië hadden al ruim 1200 jaar voor Christus hun eigen taal: het sanskriet. Die is als spreektaal al duizenden jaren verstomd – maar als voertuig voor opgeschreven gedachten nog altijd springlevend; sedert enkele eeuwen ook in Europa bekend.

Dat sanskriet is een merkwaardige taal, waarvan we veel meer zouden willen weten. Draagster van rijke gedachten, grote waarheden, klare schoonheid. Een taal, die oorspronkelijk aan het Boeddhisme was verbonden en zo zijn weg vond door geheel Centraal en Oost-Azië, tot in Indonesië toe. Een taal ook, die doorzichtig en hoogstaand is, rijk aan middelen: klinkers, medeklinkers, neusklanken, lipklanken, tandklanken, zelfs sisklanken tot en met een toonloze h; dan een taal met fonetisch schrift en acht naamvallen. Kortom een taal die – zoals de naam eigenlijk zegt – bedoeld is voor hogere doeleinden, voor heilig schrift.

P. J. VAN KAMPEN / ZEIST

De antroposofie

(4)

Het Mysterie van Christus

In geen enkele confessionele richting vond hij het christendom dat hij moest zoeken.

Men (kan) de gehele antroposofie als het vijfde evangelie beschouwen.

Het vijfde evangelie is het makrokosmische dus het oudere; het brengt de geestelijke wijsheid uit het westen. Het moest verborgen blijven gedurende tweeduizend jaren, waarin het viervoudige evangelie uit het oosten het gemoed

van de christelijke mens kon verheffen en troosten. Thans moet dit evangelie van het KENNEND INZICHT aan de vier evangelieën van de VERKONDIGING worden toegevoegd.

Veltman,
Steiner, pp. 114, 191, 194-5

Directe aanschouwing

In het vorige artikel is er al op gewezen dat Steiner in contact kwam met theologen. Dezen konden weinig begrip opbrengen voor Steiners visie aangaande Christus. Dat is niet zo verbazingwekkend; Steiner deed namelijk een poging om een „christelijk occultisme” te grondvesten. Dit occultisme hangt rechtstreeks samen met zijn vermogen om rechtstreeks in de geestelijke wereld te schouwen. Hij was een „zelfstandig geestesvorser” (128). In die wereld van directe aanschouwing volgde hij „het kosmische spoor van Christus”. We lezen: „Zijn inzichten zijn geput uit de bron van een directe geesteservaring. Hij richtte zijn li-

Het sanskriet is onder ons het meest bekend geworden door zijn rijke lyriek, zijn gedichten, zangen, hymnen, fabels en levenswijze spreken. Dit alles bovendien in een vorm, die naar volmaaktheid zweemt; die waard is om bewaard te blijven.

—o—

Waarom vandaag deze dubbele inleiding? Omdat we in het afgelopen jaar een sanskriet-vers ter hand gesteld kregen, waar we echt blij mee zijn. We zouden er ook u blij mee willen maken. Zelf kennen we weliswaar geen sanskriet, lazen het in het Engels, maar brengen het u in het Nederlands:

Deze dag

*Kijk naar deze dag!
Want deze dag is leven,
het echte, levende leven.*

*In zijn korte loop liggen
al de werkelijkheden en waarheden
van ons bestaan:*

*de vreugde van de groei,
de luister van ons werk en*

de heerlijkheid van onze kracht.

*Want gisteren is slechts een herinnering,
en morgen is slechts een visioen –*

maar deze dag, mits goed beleefd,

*maakt elk gisteren een blijde herinnering
en elk morgen een hoopvol visioen.*

Kijk daarom goed naar deze dag!

—o—

Er is een oude spreuk – ook die kon sanskriet zijn – welke luidt: wie niet uit alles leren wil, wil in het geheel niet leren. Strategen zeggen zelfs: van de vijand leer je het meest. Zakenlieden zeggen het in eigen taal: van je concurrenten moet je het hebben. En zo zouden wij onwijs doen met een sanskriet gedicht terzijde te schuiven onder het motto: heidense wijsheid heeft Christenen niets te zeggen. Onwijs – wel gebruikelijk.

chaamsvrije bewustzijn op die regionen van de geestelijke wereld waar een onmiddellijke aanschouwing van de waarheid van het Golgotha gebeuren mogelijk is. Daarna pas vergeleek hij zijn ervaringen met de inhoud van de evangeliën, met gnostische en mystische geschriften.” (114, 5). De conclusie: „Het bleek dan dat deze uit dezelfde bron geput waren, waaruit hij ook geput had. De evangeliëschrijvers waren zieners evenals hij.” (115).

De herinnering der mensheid

Steiner doet in zijn werken waarlijk opzienbarende mededelingen over Christus. Daarover zo meer. Voor dat we ze meer in detail gaan bekijken aandacht voor het volgende: „Deze mededelingen berusten niet slechts op een opvatting, doch op waarneming van feiten. Rudolf Steiner was in staat in het „geheugenboek” van de wereldontwikkeling te lezen. Dat dit „geheugenboek van de wereld” geen verzinsel van hem is, kan worden opgemaakt uit het feit dat de oude Indiërs daarvoor reeds een naam hadden, *akasha*. In

een zeer hoog gebied van de geestelijke wereld zijn als in een kroniek de beelden bewaard van de wereldwording. Niet alleen de werkingen van de kosmische machten en krachten... ook wat zich op aarde als innerlijke wordingsgeschiedenis van de mensenzelen afspeelt, kan daaruit ontcijferd worden.” (188, 9). In die „akasha-kroniek” blijkt enorm veel te lezen dat ons gewone mensen onbekend is. In zijn commentaren op de evangeliën komt Steiner tot wonderbaarlijke uitspraken, waarbij hij soms „de occulte berichtgeving” citeert. Naar ik aanneem, is daarmee (mede) dat akasha-archief bedoeld. Probleem daarbij is, zoals ook vorige maal al opgemerkt, het feit dat zijn beweringen door minder begaafde mensen zoals wij voetstoots moeten worden aanvaard; controle is onmogelijk.

Atlantis en Israël

In het commentaar dat Steiner op het Mattheïevangelie leverde (de weergave van een aantal lezingen uit 1910) is het dan ook meteen al raak.

Want ook de „wildste heidenen”, zoals de statenberijmers psalm 22 be- lieven te zingen, hebben Gods stem van verre gehoord en weten in hun hart wat goed en kwaad is. En waar wij zelfs van alle schepselen (zeggen te) willen leren, daar zouden we onwijs doen met de wijsheid van Boeddhisten onverhoord terzijde te schuiven. Vaak geeft immers de mond van kinderen en dronkaards de waarheid ten beste; laat staan de pen der wijzen.

En inderdaad, een lofzang op de dag van heden is voor een denkend Christen geen overtolligheid. Zuinige mensen zeggen weliswaar: je moet de dag niet prijzen eer de avond valt; en zelfs met een beroep op de Bijbel: elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad. Maar juist als je de Bijbel kénnt word je getroffen door het woord „heden”, dat daar meer dan tachtig keer in voorkomt; steeds zeer positief geladen.

Denk eens aan „heden, zo ge Zijn stem hoort” of „heden is u geboren . . .”; „geef ons heden ons dagelijks brood” en „kiest u heden wie gij dienen zult”. Nog meer? „Heden is deze Schrift in uw oren vervuld” en „heden zult ge met Mij in het paradijs zijn”; bovendien „zo lang het heden genoemd wordt” en „een zekere dag, namelijk heden”. En sla nu zelfde de Schriftplaatsen met hun context maar op: u mag ook wel eens wat doen.

—o—

Wanneer het sanskriet-vers het heden dus bezingt, dat ondanks zijn korte duur de essentie van ons leven bevat, is dat omdat verleden en toekomst in het heden samengeknoot liggen. In het heden is 't verleden, in het nu wat worden zal.

Het zaad dat we gisteren zaaiden, doe ons vandaag deugd in een groeiend gewas. Het werk dat we gisteren begonnen krijgt vandaag vorm en maakt ons blij. De krachten, waarmee we als kind werden toegerust, ontwikkelen zich dagelijks en geven moed voor de toekomst. Het is namelijk God die de wasdom geeft. En het werk van onze handen wil Hij zegenen. Hij is de kracht van onze kracht. Want wat hebben we, dat we niet hebben gekregen?

Als we de dag van heden niet bewust beleven, vervaaft het verleden tot een troosteloze grijze mist. En als we deze dag niet dankbaar uit Gods hand aanvaarden, is onze toekomst wazig en onzeker.

Maar zien we deze dag als een heden der genade — dan wordt ons schoon- gewassen verleden een schoon boek, vol van Gods liefdedaden. En horen we zijn stem in het slaan van de uren, dan zien wij met heldere blik uit naar zijn grote dag, de dag der dagen.

Of het dus ook de moeite waard is, deze dag goed te beleven!

We worden geconfronteerd met ge- gevens over Atlantis. Dat oude le- gendarische rijk, dat volgens Plato eenmaal verzonken moet zijn, ver- tegenwoordigt een vroegere fase van de wereldgeschiedenis, begrijp ik. De oude Atlantiers hadden een bij- zonder vermogen tot helderziend- heid. Toen Atlantis in een catastrofe teloorging, trokken vluchtelingen in twee groepen naar het Oosten. „Bij deze volkeren bestond nog een hel- derziend waarnemen der omgeving. De mensen konden het spirituele nog schouwen en ook wat wij nu stoffelijk waarnemen, was voor hen op meer spirituele wijze te zien.” (Het Mattheüsevangelie, p. 16). De- ze helderziendheid nam overigens bij de meesten vrij snel af. Hoe oos- telijker men echter kwam te wonen, hoe geestelijker men bleef. „Dit was het sterkst bij het volk dat naar Indië trok.” (18)

Een van de groepen die uit Atlantis wegtrok, ontwikkelde zich, begrijp ik, tot het Hebreeuwse volk. Moei- lijk te doorgronden, maar kennelijk positief-bedoelde, woorden volgen nu over de Joden: „Wat de Atlan- tiërs de kracht gegeven had op spi- rituele wijze in de ruimte en in

geestelijke gebieden waar te ne- men . . . werkte bij dit kleine He- breeuwse volk van binnen. Alles wat bij de Atlantiers goddelijk-gees- telijk was, werkte bij het Hebreeu- se volk van binnen, vormde orga- nen . . . en kon daardoor in het bloed van dit volk oplichten als het goddelijk bewustzijn van binnen.” (42) Het helderziend vermogen van de mensen van Atlantis werkte bij dit deel van hun nazaten door „als orgaan-bewustzijn, als het geloof aan Jahve of Jehova, als het inner- lijk godsbewustzijn. Dit volk voelde zich in zijn bloed met God verbon- den . . .” (42).

De figuur Zarathoestra

Is dit alles al bepaald verwarrend en onvoorzien te noemen, het ver- haal wordt nog buitengewoon veel ingewikkelder. Om te komen tot een juist begrip van wie de Christus is, moeten we eerst nog een omtrek- kende beweging maken. (Voor wie meent op dit moment te moeten „af- haken” is het goed te vermelden dat deze vreemde opvattingen geenszins los staan van de Antroposofische

kijk op het leven, zoals die op zo- veel terreinen doorwerkt. Daarom vraag ik ieders geduld en clementie.) De stichter van de oude Perzische zonnegodsdienst, Zarathoestra, is de volgende die we moeten bekijken. Aan mensen die hogere geestelijke zaken niet meer konden waarnemen wees Zarathoestra op de zon, als de hoogste kracht in de kosmos. Vol- gens Steiners opvatting hield de oude Perzische leer in dat „een hoog geestelijk wezen” (waarvan de zon het uiterlijke lichaam was) eens op aarde zou nederdalen. Deze zou zich „in later tijden wezenlijk met de aarde verbinden en verder wer- ken aan de wording van de mens.” (23).

Zarathoestra trok twee leerlingen aan, die hij al zijn inzichten door- gaf. Toen de tijd van Zarathoestra's afscheid van de aarde aangebroken was, deed hij iets zeer uitzonder- lijks. Bij zijn dood liet hij zijn „as- trale lichaam” (waarover binnen- kort meer) aan zijn ene leerling na. De andere leerling ontving het „etherlichaam” van de Meester. De identiteit van die twee leerlingen wordt door Steiner onthuld, maar dat zegt ons nogal weinig. Anders wordt het, als we lezen dat deze twee leerlingen in een latere levens- vorm (Steiner gelooft immers in reïncarnatie) terug keren als *Hermes*, een egyptische godheid/hoge leraar en . . . als *Mozes*! Via Mozes, die dus in een vorig leven Zara- thoestra's toegewijde leerling ge- weest is, komt heel wat hoge kennis binnen bereik van het Joodse volk, dat laat zich begrijpen. Het wordt eentonig om het te zeggen, maar ook hier staat „de occulte berichtge- ving” garant voor de juistheid van deze mededeling. We moeten het dus devoot aannemen, er zit niets anders op. Maar merkwaardig is het wel. Mozes is een soort „geestelijke siamese tweeling” van Hermes, die in de Egyptische Godenleer ook wel Thoth heet.

Twee Jezusfiguren

Waar past nu de persoon van Jezus in het grote beeld? Hij is degene immers die op aarde zou komen, naar Zarathoestra al voorzegde? Veel aandacht schenkt Steiner aan „Jezus”. Om alles maar tot de meest eenvoudige informatie terug te bren- gen: er zijn twee Jezus-kinderen! Die overtuiging komt tot Steiner vanuit zijn eigen geestelijke aan- schouwing en vanuit de verschillen in de geslachtsregisters van Mat- theüs één en Lukas één. In beide gevallen stamt Jezus van Abraham en David af, maar niet langs dezelf- de lijn, zegt Steiner. De ene lijn loopt via Salomo, de andere via (Davids zoon) Nathan. Een „Salo- monische” en een „Nathanische Je- zus” dus.

Beiden zijn ze drie maal veertien ge- neraties van Abraham verwijderd — een gegeven waarop we later dienen terug te komen. Deze getalsymbo- liek is voor Steiner erg belangrijk —

het getal zeven is bij hem het getal waar het vaak om draait. Hoe dan ook, beiden worden ze geboren na een lange keten van „incarnaties”. Na deze 42 generaties kon wat bij Abraham in eerste aanleg aanwezig was nu ook volledig ontplooid wor- den. Dat was nodig, wilde Zara- thoestra van die lichamen gebruik kunnen maken.

De „Nathanische Jezus”, die „een engelachtig wezen” was, dat „in het joodse en vroeg-christelijke occultis- me bekend was” (Veltman, 191), en de andere Jezus ontmoeten elkaar in Jeruzalem, als ze beiden, als twaalf- jarigen, naar Jeruzalem gaan. Dan „dringt het ik van de Salomonische Jezus in hem; dit kind uit de ko- nincklijke lijn van het huis Davids sterft kort daarna. Nu vervult het Salomonische ik, een grote indivi- dualiteit, vol wijsheid en aardse kennis door vele incarnaties verwor- ven, de ziel en het levende li- chaam . . . tot het dertigste levens- jaar.” (Veltman, 192).

Drager van de Christus-geest

Deze „twee-componenten-Jezus” (de term is van mij, PvK), maakt op zijn dertigste jaar plaats voor „het mens- heids-ik”: de Christusgeest. „De Za- rathoestra-individualiteit wordt nu overgenomen door een wezen, dat enig is in zijn aard, nl. de bron van alle wijsheid voor alle grote leraren: de Christus.” (Mattheüs, 118) Die gebeurtenis vindt (dat had u al be- grepen) plaats bij de Doop in de Jordaan. Drie jaar later verlaat de Christusgeest hem weer.

Jezus, is dus de „Christofoor”, de „Christus-drager”, Diens „kruisi- ging”, Diens graflegging en „opstan- ding” moeten worden gezien als „het zich begeven in de kosmos” (Matth. 120).

We dienen dus die gebeurtenissen niet alleen letterlijk historisch te zien, maar ook de geestelijke kos- mische dimensies daarin in ogen- schouw te nemen.

Wat nog rest

Het bovenstaande is nog maar een uiterste versimpeling van Steiners occulte leer, die mij bij het lezen geregeld als een nevelsluier heeft omgeven, moet ik zeggen. Het is alle- maal zó ingewikkeld, zo „geeste- lijk” in een zin die me niet erg aan- staat, zó esoterisch. In alle opzich- ten doen we er goed aan Paulus' Collossenzenbrief opnieuw goed te lezen. Daar spreekt de apostel over dit soort denken en wijst het hon- derd procent af. Maar goed, nog even wat zaken die „de occulte be- richtgeving” ons leren wil:

— de vader van Abraham, Terach, was de legeraanvoerder van Nim- rod (beiden hebben dus echt be- staan, bevestigt Steiner). Abra- ham zou moeten worden gedood — volgens voorspellingen zou hij Nimrod's rijk gaan bedreigen. Te-

- rach laat echter een ander kind ombrengen; Abraham overleeft de aanslag op zijn leven (Mattheüs, p. 56).
- De beloften van God aan Abraham moet eigenlijk vertaald worden als „uw nakomelingen moeten geordend zijn, zoals de sterren aan de hemel.” „Die vaste orde dus, die bestond in de sterrenhemel en die zich uitstrekte in de verhouding tussen planeten en dierenriemtekens, die moest ook heersen in de bloedverwant van Abraham.” (Mattheüs 67)
- Er komen allerlei wereldleraren, onder andere de Boeddha Maitreya (heel aktueel). Christus staat echter hoger dan de Boeddha(s). „Van de Christus ontvangen alle Boddhisattva's de leerstellingen die zij in de loop der tijden aan de mensen te verkondigen hebben.” (Mattheüs 77)
- de Essenen (de gemeenschap van

Qumran) kenden een geheime inwijding. (79)
— er waren twee ouderparen, die Jozef en Maria heetten. (102, 3)

We ronden een verhaal af, dat uitermate complex is en — u zult dat toegeven — inderdaad niet „confessioneel” genoemd kan worden. Een soevereine minachting voor de letterlijke interpretatie van de evangeliën spreekt ook duidelijk. Er is verwantschap met visies van de gnostiek; ook door de vroege kerk bestreden visies als „docetisme” en „adoptianisme” komen levensgroot in Steiners systeem voor. Het lijkt me onmogelijk om orthodox christen te zijn en zelfs maar een spootje sympathie voor deze visie te hebben.

Besproken: Rudolf Steiner. Het Mattheüsevangelie, uitg. Vrij Geestesleven, Zeist. 227 pag. ± f 20,-.

A. ALGRA / DEN HELDER

Had ik dat maar geweten (VI)

„Ja”, zei hij, „je hebt gelijk, jij bent mijn geweten, maar jij bent ook nog jong, ik wil wel eens zien of jij in staat bent ongeschonden door de wereld te komen”.

*(Maarten 't Hart:
De zaterdagsvliegers)*

Waarom (niet?)

Hoe ontwikkelt zich het geweten van een kind? We kennen de situatie waarin een kind iets doet omdat het hem of haar nooit verboden is, omdat Marjan niet aan de planten mag komen, en ze laat het (na enkele waarschuwingen) na omdat haar ouders boos worden, omdat er straf op volgt, of gewoon omdat het niet mag. Uiteindelijk doet het kind iets, of laat het iets na, ongeacht of de ouders (of andere opvoeders) hun goedkeuring of afkeuring aan dit gedrag hebben gehecht. Hoe groeit bij een kind dit vermogen tot zelfstandige besluitvorming? We zullen een aantal theorieën op dit punt vergelijken.

Is het geweten erfelijk bepaald?

Sinds de mens aan theorievorming over opvoeding is gaan doen doemt er in iedere discussie een tegenstelling op: aanleg of milieu? Kan iemand goed rekenen, omdat zijn vader daar ook een kei in was, of heeft hij dat vak onder de knie door-

dat het van huis uit werd gestimuleerd? Deze discussie zien we ook op het terrein van de gewetensvorming.

Wordt het geweten door erfelijke factoren gevormd, of bepaalt de opvoeding uiteindelijk het geweten van onze kinderen.

In het vijfde deel van deze serie werd er al op gewezen dat de mens van God de mogelijkheid heeft gekregen om gewetensvol te handelen. De mens kan afstand nemen van zijn daden, kan zich er ook rekenschap van geven (zie Romeinen 2). Deze mogelijkheid heeft de mens dus in zich: het besef van goed en kwaad is een erfelijk gegeven. De gedachte echter, dat het geweten van de mens (de gewetensinhoud, de manier waarop er vorm aan wordt gegeven) erfelijk zou zijn bepaald, valt in het geheel niet te bewijzen. Deze visie zou in moeten houden dat geweten en opvoeding totaal niets met elkaar te maken hebben.

Langeveld noemt dit een „pedagogisch onaanvaardbare mensbeschouwing”¹⁾. In de discussie over erfelijke factoren en omgevingscondities worden regelmatig een-eiige (identieke) tweelingen vergeleken. Erfelijk, biologisch gezien, zijn deze twee personen aan elkaar gelijk; de meester op school heeft dan ook de grootste moeite om de beide zusjes uit elkaar te halen. Maar, zegt Langeveld, hebben ze dan óók hetzelfde geweten? De kleur van de ogen, de lengte, de haardracht: in al die opzichten lijken de twee meisjes sprekend op elkaar, maar „de persoon-

lijke verantwoordelijkheid, het ethische persoon-zijn, doet zich niet in dubletten voor. Ook deze identieke tweelingen hebben twee gewetens, en niet één” (blz. 63).

Rousseau: mens van nature goed

We kunnen dus zeggen dat het vermogen van de mens om onderscheid te maken tussen goed en kwaad bij het mens-zijn hoort. Als zodanig is het een erfelijk gegeven. De wijze waarop aan het geweten vorm wordt gegeven is van andere factoren afhankelijk.

Het bovenstaande wil niet zeggen dat ik het eens ben met de opvattingen van Rousseau. Deze franse filosoof uit de 18e eeuw was van mening dat het kind van nature goed is. Zijn ingebouwde geweten gaf het kind 'als vanzelf' de opdracht om het goede te doen en het verkeerde na te laten. Daarom moest het kind in een natuurlijke omgeving opgroeien, zonder actief ingrijpen van de opvoeder.

Tegenover deze gedachte van Rousseau stellen wij (afgezien van het feit dat de mens bij voortduring de neiging heeft om te zondigen) dat alleen het vermogen tot onderscheid is aangeboren. De aanwezigheid van een typemachine op mijn bureau wil ook niet zeggen dat er vanzelf letters op het papier verschijnen. De tekst komt (voor de typemachine) van buiten af.

Belonen en straffen

Lijnrecht tegenover de opvattingen van Rousseau staat de zgn. leertheorie. Volgens de onderzoekers van het geweten die denken vanuit deze theoretische basis, wordt de mens zonder enige gerichtheid geboren. De baby is volkomen blanko, en kan dus alle kanten uit. In welke richting het kinderlijke geweten zich uiteindelijk ontwikkelt is afhankelijk van de opvoeding.

Het principe van deze theorie is eenvoudig. In de loop der tijd merkt het kind dat het wordt gestraft voor ongewenst gedrag en wordt beloond voor gedrag dat ouders of anderen goedkeuren. Op den duur kent het dus een hele serie regels. Aan die regels houdt het kind zich zoveel mogelijk omdat er anders minder plezierige konsekwenties kunnen volgen.

Die regels samen vormen, aldus de leertheorie, het geweten. „De bron van het geweten is dus weinig nobel. Het is louter eigenbelang waardoor een kind wordt gedreven als het onderscheid maakt tussen goed en kwaad”²⁾.

Het voorbeeld geven

Theorieën wijzigen zich, en ook de leertheorie wordt niet altijd zo stringent toegepast als men aanvankelijk wilde doen geloven. Het leven is immers sterker dan de leer. Nieuwe

nieuw jaar

*laten wij opbreken
voorttrekken
niet blijven steken
in het verleden,
laten wij moedig zijn
gereed voor de reis
door de woestijn.
laten we zingen
want elk jaar
komt dicht bij huis —
het wordt al lichter...
straks zijn we thuis.*

Wenny Paans-de Haan

elementen werden toegevoegd, en één ervan is de voorbeeld-functie van de opvoeders. Kinderen nemen gemakkelijk gedrag over van mensen met wie ze veel optrekken. Het gaat daarbij om het voor-dóén. Als een kind merkt dat zijn ouders weliswaar met de mond belijden dat men veel voor zijn naaste over moet hebben, maar er in de praktijk niets van waar maken zal een kind aan de normen van zijn ouders gaan twifelen. Een kind dat ervaart dat zijn ouders het echt menen wat ze zeggen (woord en daad) zal de opvattingen van zijn ouders veel gemakkelijker overnemen. We spreken in dit verband van identifikatie: niet alleen na-doen (= imitatie), maar ook het overnemen van morele waarden die achter dit gedrag liggen. Deze identifikatie is van essentieel belang bij de gewetensontwikkeling van het kind (hierover volgt later meer).

Aanvaardbaar?

Er kunnen een aantal principiële bezwaren worden aangevoerd tegen bovenstaande opvattingen met betrekking tot de gewetensontwikkeling van kinderen. Bezwaren die in wezen zijn terug te voeren op de filosofie die achter deze theorie zit, of in ieder geval: kan zitten. Zoals in vorige gedeelten al werd geschreven, gaan we er niet vanuit dat de mens „blanko” wordt geboren. De geneigdheid tot zonde zit hem „ingebakken”. Wél kunnen we achter het idee staan dat de opvoeding een belangrijke rol meespeelt bij de gewetensvorming van het kind. Het kind leert echter niet alleen en zeker niet alles, via beloningen en straffen. Het is dan ook geheel terecht dat binnen de theorie andere elementen werden ingevoerd, zoals het voorbeeld geven. Hebben niet veel mensen de kerk verlaten omdat er bij kerkmensen een tegenstelling bestond tussen woorden en daden?

We zeiden het al: het vermijden van onlustgevoelens en het zoeken van plezierige ervaringen kunnen niet alle menselijk gedrag verklaren. Er is méér waar de mens zich op richt,

ook binnen de gewetensontwikkeling. Ondanks ernstige ontberingen komen mensen voor hun geloof uit. Als Christenen weten we dat er een beloning is na dit leven, maar dat feit verklaart toch niet voldoende waarom iemand vasthoudt aan zijn principes. Niet de beloning, maar liefde voor God, maakt dat mensen blijven uitkomen voor hun geloof. Trouwens, ook b.v. de kommunisten in Hitler-Duitsland hielden vast aan hun principes. Ze wisten dat ze dat met de dood moesten bekopen, en ze geloofden niet in een leven na dit leven.

Zijn normen relatief?

Skinner, vooraanstaand leertheoreticus, heeft een heel maatschappij-ideaalbeeld gebaseerd op de leertheorie. Als er maar goed beloond en gestraft wordt, belanden we vanzelf in een ideale samenleving. Met betere beloningssystemen en strafprincipes kweken we tevens gewetensvollere mensen..... Hoewel Skinner het vrijheidsprincipe hoog in zijn vaandel heeft geschreven, is het gevaar van een totalitair systeem niet denkbeeldig. De staat houdt belonings- en straftechnieken strak in handen. Maar, wie bepaalt er eigenlijk wat goed en fout is? ³⁾

Met die laatste vraag zitten we bij het grootste bezwaar van deze theorie. Het lijkt volstrekt willekeurig wat een kind aanleert omtrent goed en kwaad. Dit is een vorm van moreel relativisme. De vraag naar de absolute norm wordt niet gesteld. Het geweten is autonoom, of valt samen met sociaal gedrag. „In de gesloten kamer bestaat maar één waardensysteem. Net als bij de ratten. Iedereen in die kamer is het eens met die waarden, en houdt de ander eraan” (Paul Goodman).

Als Christenen weten we dat er wel absolute normen bestaan. Die normen gelden ongeacht de „kamer” waar we ons in bevinden. Die normen vinden we in de Bijbel. Gewetensontwikkeling is dan ook geen willekeurige zaak.

1) M. J. Langeveld, *Beknopte theoretische pedagogiek* (Groningen, 1968).

2) R. Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie* (Deventer, 1981).

3) R. A. Liston, *Kijk op mensen* (Rotterdam, 1978).



boekbespreking

Apostolische Vaders 1 - vertaald, ingeleid en toegelicht door Dr. A. F. J. Klijn. Kok, Kampen - 276 pagina's - Prijs f 29,50

„Vanaf Syrië tot Rome vecht ik tegen beesten te land en op zee, dag en nacht, gebonden aan tien luipaarden: een troep soldaten. Ze zijn nog beest-

achtiger, als men ze goed doet. Ik maak in grote mate kennis met ongerechtigheden, maar niet ben ik daarvoor gerechtvaardigd. Ik verheug me op de beesten die voor me in gereedheid gehouden worden en ik bid dat ze het kort met me zullen maken. Ik zal ze ophitsen om me vlug te verslinden. Het zal anders gaan, wanneer ze uit angst niet durven aanvalen. Als ze onwillig zijn en niet willen, dan zal ik ze dwingen. Vergeef me, ik weet wat het beste voor me is. Nu begin ik discipel te worden. Niets dat zichtbaar of onzichtbaar is, moet zich voor me inspannen, opdat ik bij Jezus Christus kom. Vuur, kruis, gevecht met de beesten, breken van beenderen, ontwrichten van ledematen, totale verbrijzeling van het lichaam, wrede kwellingen van de duivel, laat ze maar komen, als ik maar bij Jezus Christus kom. De uiteinden van de aarde en de koninkrijken van de wereld doen me niets. Het is schoner te sterven voor Jezus Christus dan te heersen over de uiteinden der aarde. Hem zoek ik, die voor ons stierf”.

Rond het jaar 110 wordt de opziener van de gemeente van Antiochië, Ignatius, door de Romeinse overheid ter dood veroordeeld en over land en zee naar Rome gebracht. Daar zal hij zijn geloof met zijn leven moeten bezegelen, in de arena. In de hierboven geciteerde brief, vooruitgestuurd aan de gemeente te Rome, spreekt hij over zijn verlangen spoedig met Christus te zijn. Ook doet hij een vurig beroep op zijn medegelovigen vooral niet te proberen zijn vonnis veranderd te krijgen - hij wil voor zijn geloof sterven.

Samen met zes andere brieven, die van hem bewaard zijn, behoort deze brief tot de oudste ons overgeleverde documenten van de vroeg-christelijke kerk.

Een niet helemaal willekeurig gekozen citaat uit het boek van Dr. Klijn. In twee delen wordt nu alle stof bijeengebracht, die bijna twintig jaar geleden in drie deeltjes van de BBB-serie verscheen (destijds uitgave Bosch en Keuning).

De fotografische herdruk, die Kok nu op de markt heeft gebracht, verdient het zeker om opnieuw verwelkomd te worden.

Naast Ignatius' brieven zijn meer zeer oude stukken vertaald: de twee brieven van Clemens, de opziener van Rome, die onder andere schrijft over de ernst van scheuringen in de gemeente en over de positie van de geestelijkheid. Een brief van Polycarpus, de bisschop van Smyrna en het verhaal van diens marteldood. Tenslotte de Didachè, ook wel „het Onderwijs van de Twaalf Apostelen” genaamd. De verleiding om meer te citeren zal ik omwille van de ruimte weerstaan.

De vertaling is helder en bevattelijke voetnoten geen nadere informatie. De inleiding op de verschillende brieven besloot een groot deel van het boek: de kennis die zo wordt overgedragen, is overzichtelijk, to the point en begint op voldoende (laag) niveau om nagenoeg iedere lezer te kunnen worden gevolgd.

Ten opzichte van de oorspronkelijke versie is er niet zoveel veranderd. Wat zinnen zijn verdwenen, de letter is groter geworden (het hele boek heeft derhalve een kloeker formaat gekregen). Een paar voetnoten zijn iets uitgebreid, leerde een vluchtige vergelijking. Belangrijker is de lijst van (vrij) recente literatuur over dit

onderwerp en met name de toevoeging van Het Onderwijs van de Twaalf Apostelen, dat in de vorige versie ontbrak. Het was al een heel nuttig werk en de waarde ervan is hiermee nog toegenomen.

Wie in de Kerkgeschiedenis bekend wil raken doet er goed aan dit boek aan te schaffen. Naast de voortreffelijke overzichtswerken over de hele Kerkgeschiedenis die momenteel op de markt zijn, draagt het voor de vroegste periode zeker verdere kennis aan. Bovendien krijg je de oorspronkelijke werken onder ogen. Juist ook omdat er op het ogenblik geen nederlandstalige versie beschikbaar is, ben ik blij dat het boek terug is. De prijs (die in deze twintig jaar verzevoudigd blijkt) neem ik graag voor lief.

P. J. van Kampen

P. H. Hallie - Opdat geen onschuldig bloed vergoten worde - 1981 - Kok, Kampen 232 blz. - Prijs f 29,50

Ver naar het Zuiden van Frankrijk ligt 't dorpje Le Chambon sur Lignon. Vanouds is het een centrum van Frans Protestantisme; heel wat heeft zich in die streek afgespeeld. In de Tweede Wereldoorlog was dit dorp echter ook een bolwerk van verzet tegen de plannen van de regering van Maarschalk Petain in Vichy, en later van de nazi's, om Joden te deporteren en te vernietigen. Door een veelal consequent volgehouden houding van geweldloosheid wist een groot deel van de dorpelingen die plannen grotendeels te dwarsbomen.

Philip Hallie, een Amerikaanse Jood, schreef een boek over Le Chambon en met name over het predikantengezin van André en Magda Trocmé, de ziel van het verzet. De vertaling van het boek is van Dr. Matter, die te onzent meerdere boeken over Kerk en Jodendom geschreven heeft.

Het relaas geeft ons een indruk van de moed, de zelfbeheersing en offerbereidheid van de Trocmés en hun vrienden. Later is die moed ook erkend, toen in de tuin van Yad Vashem, het grote museum van de „holocaust” in Jeruzalem, een boom ter nagedachtenis aan Trocmé geplant werd. Aandacht wordt in het boek vooral ook gevraagd voor het consequent geweldloze van Trocmés houding; kennelijk voelt de schrijver zich op dit punt met hem verwant en bewondert hij deze inzet.

Hoe kostbaar en bijzonder deze bewondering van een Jood voor een Franse Protestant ook zijn mag, ze neemt daarmee een aantal feilen van het boek niet weg. Hallie is geen Protestant, hij is ook geen Europeaan en hij is, eerlijk gezegd, ook geen groot verteller. Dat onbekend-zijn met het Protestantisme uit zich in uitlatingen over b.v. de Darbisten (nu spreken we meestal liever van de Vergadering der Gelovigen). Wat te denken van uitspraken als „Omdat ze geloofden dat alleen darbisten in de hemel komen, hadden deze mensen medelijden met de anderen”? Of: „de darbisten zijn niet zulke praters... en daarna weer een darbistisch stilzwijgen”? (alles op pag. 84). Curieus ook om te lezen dat een van de Trocmés-projecten onder andere door „de Wereldraad van Kerken” gesteund werd (waarlijk wonderbaarlijke steun, wanneer men beseft dat de Wereldraad pas na de oorlog is opgericht... - pag. 155). Meer zulke

dingen zouden te noemen zijn, die deze lezer althans geprikkeld hebben - niet exact omschreven, wat onbenullig, of soms ook, niet-bekend met Europese toestanden.

Spijtiger echter is het dat door de verteltrant de vorming van een juist beeld niet altijd bevorderd wordt. Een andere ordening van de gegevens, een stringenter vasthouden aan chronologische opbouw en een minder beklemtonen van de door de schrijver zo bewonderde geweldloosheid hadden het verhaal ten goede kunnen komen. Het had er niet alleen spannender mee kunnen worden, maar ook meer geschikt voor Europese ogen.

Dat is jammer, omdat het verhaal van de Trocmés (nogmaals zeg ik het) best boeiend en aangrijpend is. Bovendien, wie weet iets van het Franse verzet, of het Christelijk verzet in andere landen? Waar vinden we ook Joden die een speciale studie hebben gemaakt van een protestantse enclave in rooms-katholiek Frankrijk? Het boek had sterker kunnen zijn, dat staat voor mij buiten kijf. Niettemin zou ik, als ik ooit in de buurt kom, graag een kijkje gaan nemen in dit Le Chambon. Dan ga ik echter wel proberen meer gegevens te vinden dan in dit boek tot me komt.

P. J. van Kampen



de redactie ontving

Rechte lijnen trekken, Peter Bergwerff en Tjerk S. de Vries in gesprek met ds D. van Dijk. 'De eerste generatie' deel 2. 115 blz., prijs onbekend; uitgave van De Vuurbaak, Groningen.

David Roberts/Sipke van der Land, Rondreis door bijbelse landen. „Dit boek bevat een schitterende selectie van 68 tekeningen (in kleur) uit het werk van de 19e-eeuwse kunstenaar David Roberts (1796-1864). De begeleidende tekst is verzorgd door Sipke van der Land.” 144 blz., f 39,-; uitg. door Kok, Kampen.

Here, leer ons bidden, suggesties voor het gebedsleven. Deze uitgave verscheen in het kader van de voorbereiding op 'Project '82'. Dit boek is een uitgave van het Instituut voor Evangelisatie. Het is verkrijgbaar in de evangelische boekhandel en bij Interlektuur B.V., Postbus 355, 6800 AJ Arnhem. Ruim 80 blz., f 8,90.

Drs J. J. de Heer, De overwinning van het Lam, verklaring avn de Openbaring van Johannes. Ruim 250 blz., f 27,50. Uitgegeven door Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Ali C. Drost-Brouwer, Op weg naar morgen, roman. 241 blz., f 19,90 (ingen.), f 22,90 (geb.). Oosterbaan en le Cointre, Goes.



kerknieuws

Eindhoven — Het adres van de scriba is vanaf heden: B. R. Schat, Gerretsonlaan 10, 5624 JR Eindhoven, tel. 040-434751.

Bunschoten-Spakenburg — 10 febr. a.s. zal het 25 jaar geleden zijn dat ds H. van Ommen zijn ambtsdienst aanvaardde in de gemeente van Loosdrecht.

Nadien diende hij de gemeenten te Winschoten, Zaandam en Arnhem. Sinds 1 november 1976 is hij predikant in Bunschoten-Spakenburg. 10 februari a.s. zal D.V. voor de familie Van Ommen en voor de gemeente een feestelijke dag zijn.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Van 3-5 uur is er een receptie in de Westerkerk. U bent van harte welkom. 's Avonds vanaf 7.30 uur is er een samenkomst in het kerkgebouw voor gemeenteleden en genodigden.

Maastricht — Zondag 3 januari werd kand. J. D. Smit in de Ned. Geref. Kerk te Maastricht bevestigd in het ambt van dienaar des Woords. Dit geschiedde in de morgendienst, waarin zijn vader, ds D. K. Smit, het Woord bediende vanuit Joh. 21: 15-17. In de middagdienst, die een feestelijk karakter droeg en door vele gasten werd bijgewoond, deed ds J. D. Smit zijn intrede met als tekst 1 Petr. 2 : 9, 10.

Kaderdag voor leiders en leidsters van jeugdverenigingen van 11-16 jr. — In Opbouw nr. 43 van verleden jaar publiceerden we het eerste stukje over de tweede landelijke kaderdag voor jeugdclubleiders, met de belofte u verder op de hoogte te houden.

Inmiddels zijn we in contact gekomen met de landelijke Christelijke Gereformeerde Jeugdorganisatie, die bezig was hetzelfde programma op te zetten op bijna hetzelfde tijdstip.

Wat doe je dan? Juist, je gaat als broeders even om de tafel zitten en de zaak is beklonken: gewoon samen verder gaan!

De plannen zijn nu zover gevorderd, dat we het volgende kunnen meedelen.

Het te verwachten grotere aantal deelnemers maakte het mogelijk voorlopig een drietal dagen te organiseren in verschillende regio's. Het zullen zaterdagdagen zijn tussen begin februari en half maart.

Een zaterdag voor de noordelijke provincies, een voor het westen en een voor centrum en zuid. Dat betekent voor velen heel wat minder reistijd en dat lijkt toch wel prettig. Per zaterdag kunnen ongeveer 45 personen geplaatst worden, dus wie het eerst komt, het eerst maalt.

Programma — Dit keer willen we ons bezig houden met „Creatieve handvaardigheid”. Daarbij gaat het om twee dingen, nl.

- enerzijds om wat meer zicht te krijgen op de plaats die creatieve handvaardigheid kan hebben in het club- en verenigingswerk en
- anderzijds om de praktische kennismaking met een aantal technieken, die voor toepassing op onze clubs en verenigingen in aanmerking komen.

We stellen ons voor begin januari de clubs, die in ons adressenbestand van vorig jaar voorkomen, een schrijven met nadere gegevens te doen toekomen. Maar voor de verdere planning van de dagen lijkt het ons goed, dat u nu al zo spoedig mogelijk reageert via een briefkaartje of telefoontje voor een voorlopige opgave. Want wie weet, moeten er nog wel meer dagen komen! Bij opgave graag twee dingen:

1. Voor welke regio tekent u in.
 2. Met hoeveel personen komt u.
- De kosten van deelname zullen uitermate laag zijn.
Uw schriftelijke reacties graag aan Mevr. J. J. Scheltens-Lakerveld, Schoutenveld 744, 7327 BX Apeldoorn, tel. 055-338977. Bovendien kunt u telefoontjes kwijt op nummer 055-664281 van G. J. Schalen.

„Looft den Here, want Hij is goed.”
(Ps. 136)

God schonk ons opnieuw een dochter. Wij gaven haar de namen

Jetske Jantina

K. Muller
A. A. Muller-Woltendal

Jetske is een zusje van

Jan, Remko, Okkellen
en Dieneke

Wormerveer, 5 januari 1982
Riouwstraat 59.

Meisje, 28 jaar,
opl. mid. niv., wonend en werkend
in het Noorden van het land.

ZOEKT KENNISMAKING

met een jongen van ong. dezelfde
leeftijd met een pos. levensinstelling.

Brieven onder nr. 8-1-82 bureau Opbouw,
Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist.

*U bent van harte welkom
op het*

Goud- en Zilversmidatelier

„DE VLINDER”

Hannah de Miranda,
Maartensgat 21,
3311 CK Dordrecht

**Nooit met vakantie verder
gaan dan nodig is.**

**Voorthuizen is beslist de
moeite waard om er
te verblijven.**

Komt U eens kijken wat de
mogelijkheden zijn.

Ook geschikt
voor familie-weekenden etc.

REKREATIECENTRUM

„Ackersate”

Voorthuizen - Harremaatweg 26
Telefoon 03429-1274

Zoekt U voor Uw vakanties iets anders?

Evangelische Camping „t Beloofde Land”

biedt U
een afwisselend programma
tijdens Paas-, Zomer- en Herfst-
vakantie.

Bovendien beschikken wij over
groepsaccommodatie.
Speciale tarieven in voor- en
naseizoen.

Reserveringen na 3 januari 1982.

Vraag folder.
Bosweg 17, Voorthuizen, tel. 03429-2942

TE HUUR

van particulier 6 pers. nieuwe
appartementen in het gezellige
Tiroler Axams, een ideaal oord
voor

WINTER en ZOMERVAKANTIE'S

In het gebouw vele extra's zoals:
zwembad, sauna, stube, was- en
droogmachine's.

Bij vroegtijdige reservering, meer-
dere appartementen gelijktijdig te
reserveren.

Aantrekkelijke all-in-prijzen.

Voor informatie: 071-411115 en 01862-
2596.

Van particulier te koop

± 200 goede tweedehands
boeken

(Theol., Kerkgesch., Letterk. Kuyper,
Oosterzee e.d.)

Gr. Haarsek. 3, Gorinchem, 01830-23583.

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders
is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van nevenstaande
bestelbon kunt u een door „Opbouw” uitgegeven
brochure 'Hulp bij Bijbelstudie' bestellen.

De prijs is exclusief portokosten!

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgave
ontvangt u een accept-girokaart met daarop het ver-
schuldigde bedrag vermeld.

De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder
postzegel sturen naar:

Administratie „Opbouw”,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum

Gaarne ontvang ik:

..... ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie)
(plm. 194 pag.) à f 10,—.

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening: